

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการศึกษาทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการปรับตัวด้านอาชีพของครัวเรือนซึ่งได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง การศึกษาพบว่า การปรับเปลี่ยนบทบาทชายหญิงในครัวเรือนในลุ่มน้ำปากพนัง ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ ได้แก่ การปรับเปลี่ยนนโยบายรัฐในด้านเกษตรกรรมซึ่งเน้นการเกษตรเพื่อส่งออก การรวมศูนย์อำนาจการควบคุมทรัพยากรโดยรัฐ และการมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้ฐานทรัพยากรและแรงงานจากภาคชนบท เพื่อตอบสนองความเติบโตของภาคเมือง การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าว ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของฐานทรัพยากร ซึ่งเป็นพื้นฐานการดำรงชีพของครัวเรือนในลุ่มน้ำปากพนัง นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้การดำรงชีพมีความเปราะบางมากขึ้น ในขณะที่การพัฒนาเขตเมืองทำให้การอพยพจากชนบทสู่เมืองเพื่อหางานทำกลายเป็นทางเลือกในการดำรงชีพของครัวเรือนที่ประสบความล้มเหลวจากการทำเกษตรในชนบท

ภายใต้บริบทด้านสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แม้ว่าการเกษตรกรรมยังคงเป็นแหล่งรายได้หลักของครัวเรือนส่วนใหญ่ในลุ่มน้ำปากพนัง แต่ครัวเรือนเกษตรกรกลับต้องพึ่งพาปัจจัยทุนและแรงงานรับจ้างในการเกษตรมากขึ้น ในขณะเดียวกัน ครัวเรือนเกษตรกรจำเป็นต้องพึ่งพารายได้จากงานนอกภาคเกษตรกรรมเป็นแหล่งรายได้เสริมมากขึ้น แนวโน้มดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ครัวเรือนเกษตรกรได้ผนวกถูกให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมมากขึ้น และการเป็นครัวเรือน “กึ่งเกษตรกรรมกึ่งแรงงานรับจ้าง” กลายเป็นคุณลักษณะสำคัญของครัวเรือนในลุ่มน้ำปากพนังในปัจจุบัน

ภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ชายและหญิงใช้กลยุทธ์การดำรงชีพที่แตกต่างกันเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลง การสร้างความหลากหลายของวิถีการดำรงชีพเป็นกลยุทธ์หลักที่ครัวเรือนใช้เพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลง ทว่าผลกระทบของการสร้างความหลากหลายในการดำรงชีพต่อความอยู่รอดและความมั่นคงของครัวเรือนอาจแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความสามารถของครัวเรือนในการเข้าถึงทุนและทรัพยากรประเภทต่างๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีพ กล่าวโดยทั่วไปผู้ชายมีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในการปรับตัวด้านอาชีพ เนื่องจากผู้ชายสามารถทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลายรูปแบบ โดยแทบไม่มีข้อจำกัดในเรื่องสถานที่และระยะเวลาในการประกอบอาชีพน้อยกว่าผู้หญิง ในขณะที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ปรับตัวโดยแสดงบทบาทในฐานะผู้จัดการครัวเรือนและผู้ประสานสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติ เพื่อช่วยให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรที่ขาดแคลนซึ่งช่วยสร้างทางเลือกในการดำรงชีพที่หลากหลาย และไม่ผูกติดกับระบบตลาด

ความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจสังคมส่งผลกระทบต่อการแบ่งงานกันทำในครัวเรือนด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่ชายและหญิงจำนวนมากแสดงบทบาทแตกต่างจากบทบาท

ในเชิงจารีตประเพณีที่เคยเชื่อกัน แนวโน้มที่กำลังเกิดขึ้นอย่างชัดเจนคือ การที่ผู้หญิงมีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มขึ้น ดังจะเห็นได้จากจำนวนครัวเรือนซึ่งผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัวเพิ่มขึ้น และการที่ผู้หญิงต้องรับผิดชอบในการหารายได้เลี้ยงครอบครัวมากขึ้น ในขณะที่ผู้หญิงต้องรับผิดชอบในเรื่องการดูแลความอยู่ดีกินดีของครอบครัวไปพร้อมกัน การที่บทบาทและความรับผิดชอบของผู้หญิงต่อครอบครัวและชุมชนเพิ่มขึ้น ทว่าผู้หญิงกลับมีโอกาสด้านการศึกษาและการพัฒนาทักษะอาชีพน้อย และผู้หญิงยังได้รับผลกระทบจากอคติทางเพศที่มีมาในอดีตซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการปรับตัวด้านอาชีพของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีข้อจำกัดในการปรับตัวค่อนข้างมาก และกลายเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงสูง ด้วยเหตุผลดังกล่าว การเสริมสร้างศักยภาพของชายและหญิงในการปรับตัวด้านอาชีพ จึงควรคำนึงถึงการเสริมสร้างศักยภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการพัฒนาทักษะอาชีพ ควบคู่ไปกับการลดอคติทางเพศที่มีต่อผู้หญิง เพื่อช่วยให้ทั้งชายและหญิงสามารถปรับตัวเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบทได้อย่างเท่าเทียมกัน